

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне
па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў

РАСШЫФРОЎКА БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

*Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў
па напрамку спецыяльнасці 1-16 0110-02 Спевы (народныя)*

Мінск 2011

Складальнік

У.К.Зяневіч, прафесар кафедры беларускай народнапесеннай творчасці ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, дацэнт

Рэцэнзенты:

кафедра інструментоўкі ўстанова адукацыі “Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі”;

М.П.Дрынеўскі, загадчык кафедры харавога дырыжыравання ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М.Танка”, прафесар, народны артыст РБ, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РБ

Рэкамендавана да зацвярджэння ў якасці тыпавой:

кафедрай беларускай народнапесеннай творчасці ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 8 ад 04.03.2010 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстанова адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 2 ад 11.11.2010 г.);

навукова-метадычным саветам па народнай творчасці (па напрамках) Вучэбна-метадычнага аб’яднання па адукацыі ў галіне культуры і мастацтваў (пратакол № 11 ад 25.11.2010 г.)

Адказны за рэдакцыю *В.Б.Кудласевіч*
Адказны за выпуск *У.К.Зяневіч*

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая вучэбная праграма “Расшыфроўка беларускіх народных песень” распрацавана для вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з патрабаваннямі адукацыйнага стандарту па напрамку спецыяльнасці 1-16 0110-02 Спевы (народныя).

З дысцыпліны “Расшыфроўка беларускіх народных песень” фактычна пачынаецца студэнцкая навукова-даследчая работа па аналізе, сістэматызацыі і даследаванні фальклорнага матэрыялу, сабранага ў працэсе палявых фальклорных экспедыцый. Адначасова “Расшыфроўка беларускіх народных песень” з’яўляецца асновай для далейшай працы студэнта падчас праходжання курсаў “Беларуская народнапесенная творчасць” і “Аранжыроўка беларускіх народных песень”.

Фарміраванне асобы спевака-саліста, інтэрпрэтатара і транслятара нацыянальнага песеннага фальклору адбываецца ў працэсе непасрэднага далучэння да народнай песеннай творчасці праз засваенне цэлага комплексу сацыяльна-гуманітарных, агульных музычна-тэарэтычных, спецыяльных дысцыплін, з якімі дысцыпліна “Расшыфроўка беларускіх народных песень” павінна быць узгоднена па змесце. Эфектыўнасць выкладання дысцыпліны “Расшыфроўка беларускіх народных песень” забяспечваецца шляхам утварэння міжпрадметных сувязей. Дысцыпліны “Філасофія”, “Культуралогія”, “Эстэтыка” ўтвараюць метадалагічную аснову творчай дзейнасці; “Сальфеджыя і тэорыя музыкі (гармонія, поліфанія, аналіз музычных формаў)” і іншыя дысцыпліны спецыяльнага цыкла забяспечваюць музычна-тэарэтычны падмурак, даюць магчымасць апрацоўкі эмпірычных фальклорных матэрыялаў і апрабавання вынікаў працы на практыцы, фарміруюць светапогляд выканаўцы, уздымаюць студэнта да ўзроўню прафесійнага інтэрпрэтатара народнай музыкі. У сукупнасці пералічаныя дысцыпліны, закліканыя забяспечыць неабходны ўзровень падрыхтоўкі выпускніка ў вобласці традыцыйнай народнай музычнай культуры, дазваляць яму авалодаць сучаснымі метадамі даследавання народнай песні.

Асноўная мэта дысцыпліны “Расшыфроўка беларускіх народных песень” – фарміраванне сістэмы ведаў і навыкаў у галіне народнай традыцыйнай музычнай культуры, грунтоўнае

авалоданне базавымі тэарэтычнымі ведамі і практычнымі навыкамі расшыфроўкі народных песень, развіццё творчых здольнасцей студэнта ў працэсе адбору, аналізу, расшыфроўкі і натацыі ўзораў народнапесеннай творчасці і на гэтай аснове падрыхтоўка высокапрафесійнага музыканта-фалькларыста, выканаўцы народнай песні.

Дасягненне пастаўленай мэты вызначае *задачы* дысцыпліны:

- выяўленне спецыфікі расшыфроўкі як спецыфічнай інтэграванай формы вывучэння музычнага фальклору ў кантэксте традыцыйнай народнай культуры;

- засваенне выпрацаваных у айчыннай і замежнай тэорыі і практыцы метадаў даследавання народнай музыкі;

- авалоданне навыкамі, сучаснымі формамі і прыёмамі расшыфроўкі і натацыі народных песень як сольнай, так і ансамблевай выканальніцкай традыцыі: твораў манадыянага тыпу музычнага мыслення; поліфанічнага стылю народныхпеваў; песенных узораў рознай ступені цяжкасці;

- засваенне знакавай лексікі, спецыяльных тэрмінаў і абзначэнняў як з арсеналу саміх выканаўцаў-захавальнікаў традыцыі, так і з навуковага апарату этнамузыкалогіі;

- уменне выкарыстоўваць на практыцы атрыманыя веды і навыкі як для этнамузыкалагічнай працы (навуковая, навукова-метадычная і навукова-практычная дзейнасць па збіранні музычнага фальклору), так і для практычнай мастацкай творчасці (сольнае выканальніцтва, кіраўніцтва, або работа ў мастацкім калектыве);

- авалоданне асновамі комплекснага аналізу музычнага і паэтычнага тэкстаў народных песень.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен *ведаць*:

- рэальнае гучанне беларускай народнай песні і традыцыйнай народнай музыкі;

- заканамернасці народнай песнятворчасці;

- інтанацыйна-меладычныя, ладавыя, метрарытмічныя і структурныя асаблівасці народнай песні;

- сродкі мастацкай выразнасці песеннага фальклору;

- спецыфічныя прыёмы выканальніцтва;

- жанры беларускага песеннага фальклору;

- рэгіянальныя асаблівасці песенных стыляў Беларусі, іх праявы;

- тэарэтычныя падставы натацыі народнай песні;
- гістарычныя этапы станаўлення і развіцця фалькларыстычнай натацыі і яе сучасны стан;
- прынцыпы і прыёмы расшыфроўкі і натацыі беларускіх народных песень;
- умоўныя абазначэнні транскрыпцыі народнай песні;
- спецыяльную літаратуру.

Студэнт павінен *умець*:

- вызначыць жанр, форму, стыль народнай песні;
- расшыфраваць узоры народнапесеннай творчасці рознай ступені цяжкасці;
- дакладна занатаваць расшыфраваныя фалькларыстычныя матэрыялы;
- афармляць натацыю згодна з патрабаваннямі;
- карыстацца метраномам, секундамерам;
- граматычна карыстацца інфармацыйнымі крыніцамі для атрымання неабходнай прафесійнай інфармацыі.

У працэсе вывучэння дысцыпліны выкарыстоўваюцца сучасныя метады і інавацыйныя тэхналогіі навучання, такія як дыяхранічны і сінхранічны метады, метады структурнага мадэлявання, слыхавога і параўнальнага аналізу, структурна-тыпалагічны метад, этналінгвістычныя метады. Выкарыстоўваюцца лічбавыя тэхналогіі і найноўшыя тэхнічныя сродкі распазнавання гуку, разнастайнае сучаснае праграмнае забеспячэнне музычнай апрацоўкі і арганізацыі нотнага тэксту (камп’ютар і іншыя высокатэхналагічныя сродкі канвертацыі інфармацыі), якія дазваляюць аптымізаваць працэсы алічбоўкі аналагавых узораў, рэпрадуцыравання і шматразовага прайгравання, стварэння гукавых прэзентацый, адфільтравання зафіксаваных матэрыялаў ад дэфектаў запісу, рэстаўрыравання пашкоджаных фрагментаў запісу, забяспечваюць прыцыпова новы ўзровень нагляднасці ў выкладанні і камунікацыі ў навучанні.

У адпаведнасці з тыпавым вучэбным планам на вывучэнне дысцыпліны “Расшыфроўка беларускіх народных песень” усяго адведзена 92 гадзіны, з якіх 34 – аўдыторныя (індывідуальныя) заняткі.

Рэкамендавана заканчваць вывучэнне дысцыпліны экзаменам.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць аўд. (інд.) гадзін
Уводзіны	1
Раздзел I. Расшыфроўка і транскрыпцыя народных песень	
<i>Тэма 1.</i> Расшыфроўка і транскрыпцыя (натацыя) народных песень: гістарычныя этапы, практычныя праблемы, сучасны стан	2
<i>Тэма 2.</i> Агульны характар гучання народнай песні, спецыфіка народнапесенных выканальніцкіх прыёмаў і спосабы іх абазначэння	3
<i>Тэма 3.</i> Фіксацыя асаблівасцей гукавышыннасці народнай песні. Вызначэнне апорных і неапорных тонаў	2
<i>Тэма 4.</i> Пазначэнні ладавай арганізацыі народнай песні ў фалькларыстычнай транскрыпцыі	2
<i>Тэма 5.</i> Вызначэнне і фіксацыя тэмпу, рытмічных структур, метра	2
<i>Тэма 6.</i> Суадносіны напеву і паэтычнага тэксту. Падтэкстоўка	2
<i>Тэма 7.</i> Форма і кампазіцыйныя структуры	2
<i>Тэма 8.</i> Асноўныя прынцыпы графічнага афармлення натацыі	2
Раздзел II. Музычны і літаратурны аналіз народных песень	
<i>Тэма 9.</i> Мелантанцацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні	2
<i>Тэма 10.</i> Музычна-рытмічныя асаблівасці беларускай народнай песні	2
<i>Тэма 11.</i> Лады і ладовая арганізацыя беларускай народнай песні	2
<i>Тэма 12.</i> Сродкі музычнай выразнасці	2
<i>Тэма 13.</i> Выканальніцкія манеры спеваў	2
<i>Тэма 14.</i> Фактура народнай песні	2
<i>Тэма 15.</i> Жанрава-стылявыя асаблівасці беларускай народнай песні	2
<i>Тэма 16.</i> Паэтыка беларускага песеннага фальклору	2
Усяго...	34

ЗМЕСТ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Уводзіны

Дысцыпліна “Расшыфроўка беларускіх народных песень” у сістэме падрыхтоўкі сучаснага спецыяліста ва ўстановах адукацыі культуры і мастацтваў. Месца дысцыпліны “Расшыфроўка беларускіх народных песень” у вучэбным, навукова-даследчым і мастацка-творчым комплексе адукацыйнай дзейнасці. Сувязь “Расшыфроўкі беларускіх народных песень” з комплексам сацыяльна-гуманітарных, агульных музычна-тэатрычных, спецыяльных дысцыплін. Роля і значэнне дысцыпліны ў прафесійным станаўленні спецыяліста ў галіне культуры і мастацтваў.

Раздел I. Расшыфроўка і транскрыпцыя народных песень

Тэма 1. Расшыфроўка і транскрыпцыя (натацыя) народных песень: гістарычныя этапы, практычныя праблемы, сучасны стан

Працэс усведамлення неабходнасці дакладнага навуковага нотнага запісу напеваў народных песень. Слыхавы запіс народнай песні і “кампазітарскі” перыяд натацыі музычнага фальклору. Слыхавыя натацыі О.Кольберга, Л.Кубы, Г.Дзютша, С.Ляпунова ў працэсе навуковых экспедыцый. Перыяд гуказапісу (фонаграфічнага і магнітафоннага) народнай музыкі і праблема расшыфроўкі дакументальных аўдыязапісаў. Станаўленне метадаў запісу і навуковага аналізу музычна-стылявых асаблівасцей народнай песні: працы Я.Э.Ліневай, А.Л.Маслава, М.А.Янчука, Ф.М.Калесы, А.М.Лістападава, Б.Бартака, З.Кодаі. Дэталізаваныя натацыі (расшыфроўкі) у “транскрыпцыйны” перыяд. Перыяд “аналітычнай” натацыі народнай музыкі. Складова-рытмічны аналіз як адзін з асноўных метадаў сучаснай фалькларыстыкі. Сінтаксічнае ранжыраванне. Сучасны або постаналітычны перыяд расшыфроўкі народнай музыкі. Інтэграцыйная натацыя як вынік комплекснага культуралагічнага аналізу фальклорнага твора. Функцыі

фалькларыстычнай натацыі. Акустычная і псіхалагічная адзнака гукарадоў у працах Альберта Эліса і Карла Штумпфа.

Тэма 2. Агульны характар гучання народнай песні, спецыфіка народнапесенных выканальніцкіх прыёмаў і спосабы іх абазначэння

Вызначэнне і канфігурацыя нотнай сістэмы ў залежнасці ад агульнай фактуры і характару гучання народнай песні.

Характэрныя манеры гукаўтварэння: галосныя спевы, гарлавыя спевы, мікст. Суадносіны галасоў, фактурна-рэгістравыя асаблівасці мясцовых, або рэгіянальных традыцый. Сувязь з функцыянальнай сістэмай. Засваенне знакавай семантыкі (умоўныя абазначэнні ў фалькларыстычнай натацыі).

Запіс дадатковых фанем, якія ўтвараюцца ў працэсе агалоскі і на фаршлагавых гуках.

Увага да паўз. Фіксацыя нетэматычных паўз. Абазначэнне неінтанаванага тэксту напрыканцы мелодычных фраз. Спосаб і сіла гукападачы і дынамічная нюансіроўка ў расшыфроўцы народнай песні. Артыкуляцыйныя штрыхі і віды нотных галовак. Спосабы фіксацыі і запісу прад'іктаў, скідвання гуку, вібрата, глісанда, уздрыгвання голасу. Адна-, двух-, трох-, чатырох- і болей радковыя нотныя сістэмы. Спосабы натацыі багата вар'іраваных напеваў, паўтораў.

Дадатковыя (петытныя) сістэмы для нотнага запісу дэталізаваных расшыфровак песень з арнаментаванымі напевамі. Разгорнутая натацыя і абагуленая натацыя. Крытэрыі – зручнасць чытання расшыфроўкі.

Тэма 3. Фіксацыя асаблівасцей гукавышыннасці народнай песні. Вызначэнне апорных і неапорных тонаў

Нетэмпераванасць інтанавання ў народнай песні. Флуктуацыя гукавога строю народнай песні. Вышынна вызначанае і вышынна неакрэсленае інтанаванне. Спосабы адлюстравання ў нотным запісе вышынна нявызначанага гучання (спецыяльныя нотныя галоўкі, фіксацыя толькі рытмічнага боку гучання). Гукавышынные ключы для фалькларыстычнай транскрыпцыі. Запіс песні ў яе рэальным гучанні. Распаўсюджаныя спосабы абазначэння актаўнай транспазіцыі ў скрыпічным

ключы. Праблема транспанавання фальклорных узораў (заходнееўрапейская “транспануючая” і айчынная “вышынна-арыгінальная” традыцыі нотнага запісу фальклорнага гучання). Стандарт натацыі спецыфічных для народнага выканальніцтва выразных прыёмаў: глісандзіравання (спадаючыя глісанда, узыходзячыя глісанда, глісандападобныя злучэнні гукаў); уздрыгвання гуку, скідвання гуку, рэгістравых і тэмбравых асаблівасцей выканання. Камертон як інструмент для вызначэння гукавышыннасці.

Тэма 4. Пазначэнні ладавай арганізацыі народнай песні ў фалькларыстычнай транскрыпцыі

Ладавая (прасторавая) арганізацыя народнай песні і альтэрацыйныя знакі ў фалькларыстычнай натацыі. Месцазнаходжанне і спосабы размяшчэння знакаў альтэрацыі (па меры іх узнікнення). Знакі пры ключы і знакі перад самой нотай. Залежнасць спосабу фіксацыі знакаў альтэрацыі ад характару ладавай арганізацыі народнай песні (танальная неакрэсленасць, ладатанальная вызначанасць). Гукавышынная пераменнасць тону. Спосабы абазначэння арыгінальнай вышыні гучання. Фалькларыстычная фіксацыя мікраальтэрацыйнай гукавышыннасці ў народнай песні. Раўнамерна-тэмпераваны строй. Нетэмпераваны строй як форма існавання (выканання) народнай музыкі. Знакі фіксацыі мікраінтэрвалаў (агульна-распаўсюджаныя сістэмы мікраінтанацыйных абазначэнняў). Вертыкальныя суадносіны галасоў (інтэрвальная вертыкаль) у традыцыйнай народнай песні. Ладавыя функцыі і гарманічнае ядро. Разгортванне акордавага ядра. Гарманічная (акордавая паслядоўнасць) структура ў народнай песні як вынік разгортвання гарманічнага ядра. Прынцыповыя адрозненні паміж разгортваннем гарманічнага ядра песні і гарманізацыяй.

Тэма 5. Вызначэнне і фіксацыя тэмпу, рытмічных структур, метра

Часавая арганізацыя народнай песні. Адчуванне тэмпу. Вызначэнне пульсуючай долі і выбар адпаведнай рытмічнай адзінкі. Методыкі вызначэння асноўнай рытмічнай адзінкі як адзінкі моўна-музычнай. Хронаметраванне мелодыі і вызна-

чэнне тэмпу па секундамеры і метраноме. Віды змянення тэмпу. Знакавая сімволіка метрарытмічных формул. Паняцце рытмічнай формулы як вершаванай адзінкі (дзялімыя і непадзельныя формулы). Рытмічная групоўка ў вакальнай музыцы. Рытмічныя фігуры ў народнай песні (трыёлі, квінтолі, геміельныя суадносіны, полірытмічныя ўтварэнні). Меладычная арнаментыка як частка меладычнай лініі (мелізмы). Спосабы рытмічнага афармлення нотнага тэксту: падрабязны (натацыя ўсіх рытмічных элементаў), абагулены (вылучэнне асноўнага рытмічнага “каркасу”). Знакавая фіксацыя рытмічных нюансаў (павелічэнне або памяншэнне працягласці рытмічнай долі (ферматы без кропкі)). Ферматы з паказальнікам лічбавых долей, ферматы з петытнымі нотамаі. Міжстрофныя паўзы і віды іх нотнай фіксацыі. Выяўленне метрычнай структуры ў народнай песні. Метрычнае перадакцэнтнае тактаванне. Знакі рытмічнай акцэнтацыі. Асаблівасці пазначэння тактавых памераў у фалькларыстычных натацыях. Натацыя пераменных памераў пры сістэматычных метрах. Несістэматычныя метры. Прынцып аднароднасці асноўнай метрычнай долі. Натацыя складанасастаўных тактавых памераў. Умоўная тактавая лінія як умоўная мяжа рытмічных блокаў. Пазаметрычнае тактаванне. Сінтаксічнае тактаванне і раздзяляльная тактавая рыса. Апокапа і яе пазначэнні ў нотным тэксце.

Тэма 6. Суадносіны напеву і паэтычнага тэксту. Падтэкстоўка

Арганічнае адзінства напеву і паэтычнага тэксту ў народнай песні.

Спалучэнне сэнсавага блока тэкст – напеў. Вычлянэнне вербальнага і ўласна музычнага кампанентаў. Адлюстраванне ў натацыі кампазіцыйнай пабудовы напеву; ягоная марфалагічная і сінтаксічная разметка (умоўнае тактаванне). Паслядоўнае ўзнаўленне мясцовых, дыялектных асаблівасцей вымаўлення слоў у народнай песні. Перадача асноўных асаблівасцей дыялектнай фанетыкі, лексікі і сінтаксісу. Рэдукцыя і агалоска зычных. Паднотны тэкст (адлюстраванне стылявых норм вымаўлення слова, якое спяваецца) і агульны тэкст (адлюстраванне вербальна-семантычнага боку песні, яе асноўна-

га зместу). Адступленні ад правілаў арфаграфіі пры запісе паднотнага тэксту (пераносы літар, знакі пунктуацыі, абрывы слоў). Вылучэнне формулы слогавага рытму. Складарытмічныя схемы.

Тэма 7. Форма і кампазіцыйныя структуры

Формы выканання народнай песні: манадыйная (сольная), антыфонная, ансамблевая, харавая. Сувязь музычнай пабудовы напеваў народнай песні з асаблівасцямі пабудовы яе паэтычнага тэксту. Перыядычнасць (паўтаральнасць) і кантрастнасць як прынцып і першааснова народнапесеннай формы. Аднарадковыя, або нестрафічныя напевы. Музычная страфа. Страфічныя напевы. Рэфрэн як важны формаўтваральны элемент песеннай формы. Варыянтнасць як неад'емная ўласцівасць фальклору і ўмова існавання народнай песні. Народная песня як сістэма семантычна і стылістычна родных варыянтаў, якія характарызуюць яе выканальніцкі дынамізм. Варыяцыйная форма. Яе структура. Страфічная варыянтнасць як важнейшы паказчык імправізацыйнага характару выканання народнай песні. Парная мелодычная паўтаральнасць. Сіметрычная форма – асіметрычная форма. Тырадная форма.

Тэма 8. Асноўныя прынцыпы графічнага афармлення натацыі

Стандартная форма (фармат) натацыі. Пашпартызацыя песні.

Графічнае афармленне расшыфроўкі народнай песні. Умоўныя абазначэнні і агульнапрынятыя скарачэнні. Запіс лексічных і асноўных фанетычных асаблівасцей мясцовага дыялекту:

- афармленне вокладак, тытульных лістоў;
- партытурныя сістэмы, акалады, наменклатура інструментаў, тактавыя рысы;
- тэмпавыя, метрычныя, дынамічныя абазначэнні, арыенціры і вольты;
- запіс штыляў, паўз, ліг, кропак, акцэнтаў;
- знакі альтэрацыі, ключы, ферматы, мелізмы, трыёлі і інш.;
- асаблівасці запісу нотнага тэксту для народных інструментаў.

Раздзел II. Музычны і літаратурны аналіз народных песень

Тэма 9. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні

Мелодыя і інтанацыя. Вызначэнне мелодыі. Структурнае члянэнне мелодыі. Жанравыя прыкметы мелодыі ў народнай песні. Інтанацыя. Вызначэнні інтанацыі. Інтанацыя як працэс і як гукавое ўвасабленне эмацыянальнага стану і мастацкага зместу музыкі. Разуменне своеасаблівасці музычнай інтанацыі ў народнай песні і незвычайнае яе да нотнага запісу. Тып інтанавання і стыль інтанавання. Інтанаванне як манера гуказдабывання. Інтанаванне як формаўтваральны і стылеўтваральны фактар. Мелаінтанацыйныя асаблівасці беларускай народнай песні. Асаблівасці гукавядзення. Характэрныя папеўкі ў беларускім песенным фальклоры. Напевы абагуленыя (тыпавыя) і індывідуалізаваныя. Формульныя напевы.

Тэма 10. Музычна-рытмічныя асаблівасці беларускай народнай песні

Музычна-часовае мысленне народнага выканаўцы. Кароткія і доўгія працягласці. Двайковая і трайковая сістэмы злічэння. Музычна-складовы рытм як унутраная адзінка вымярэння часу песні ў фальклоры. Складовы час. Складовая музычна-рытмічная формула і яе вызначэнне. Формулы складовага рытму. Суадносіны рытмічнай структуры напева і рытмікі паэтычнага тэксту. Рытмічная структура напеваў песень ранняга гісторыка-стылявога пласта (каляндарна-абрадавыя і сямейна-абрадавыя песні). Рытмічная арганізацыя пазаабрадавых лірычных песень позняй традыцыі. Асноўныя рытмічныя фігурацыі. Пераважныя рытмічныя структуры. Унутрыскладовы распеў. Метр і памер песні. Музычная форма песні. Тактавая структура. Тактаванне цэзурных і сегментаваных напеваў. Часавікі. Драбненне. Падсумаванне. Адсутнасць музычнага часу паміж строфамі народнай песні.

Тэма 11. Лады і ладавая арганізацыя беларускай народнай песні

Паняцце ладу як іманентнай (унутрана ўласцівай) структуры музычна-паэтычнага тэксту народнай песні. Лад як катэгорыя музычнага мыслення ў фальклору. Нетэмпераванасць традыцыйнага музычнага слыху. Флуктуацыя гукавога ладу народнай песні. Гукарадная мабільнасць. Паняцце гукарада ў народнай музыцы. Лад і гукавы аб'ём, або амбітус шкалы народнай песні. Варыянтнасць гукарада ў народнай песні. Ладавая кампазіцыя, ці сістэма ладавых апор. Архаічны нетэмпераваны тып музычнага мыслення. Ангемітонныя гукарады: трыхорд у кварце (трытонікі), тэтрахорд у квінце (тэтрэтонікі), пентатоніка, гексахорд. Канцавы тон і праблема выяўлення ладу народнай песні. Танальна-гарманічнае мысленне ў песнях позняга фарміравання. Дыятоніка.

Тэма 12. Сродкі музычнай выразнасці

Разуменне неабходнасці комплекснага аналізу сродкаў мастацкай выразнасці народнай песні на ўсіх узроўнях апісання фальклорна-этнаграфічнага тэксту. Шматзначнасць выразных сродкаў у музычным фальклору. Сродкі мелодыка-кампазіцыйныя і ладарытмічныя. Тэмбр як увасабленне гука-ідэалу ў кожнай этнічнай культуры. Тэмбр як жанрава-дыферэнцыруючая прыкмета. Тэмбральныя і рэгістравыя сродкі. Ансамблевыя сродкі. Аздабленні. Імпровізацыйныя прыёмы.

Тэма 13. Выканальніцкія манеры спеваў

Асэнсаванне спецыфікі выканальніцкіх традыцый у залежнасці ад спецыфікі функцыянавання народнай песні ў грамадстве.

Моўная аснова выканальніцкіх традыцый. Рэгіянальная дыферэнцыяцыя народнай песні. Рэгіянальныя і мясцовыя моўныя дыялекты і манеры спеваў. Моўна-фанетычныя асаблівасці і спецыфіка гуку. Слоўнік моўных дыялектаў Беларусі.

Тэмбрава-рэгістравыя асаблівасці і спецыфіка мужчынскага і жаночага спеву. Грудная і галаўная манера спеваў. Мікст. “Парадаксальнае” фразіраванне як выканальніцкі прыём і характэрная стылявая прыкмета. Дыхальныя паўзы і нелагічная цэзура.

Тэма 14. Фактура народнай песні

Паняцце фактуры народнай песні як сукупнасці прыёмаў падачы музычнага матэрыялу, пабудовы музычнай тканіны. Драматургія народнай песні і музычная фактура як узаемазвязаныя сродкі музычнай выразнасці. Асаблівасці дзялення галасоў у спеўным гурце і кампаненты (элементы) фактуры народнай песні. Функцыянальны падзел галасоў у народным ансамблі: мелодыя, басуючыя галасы, падгалосак (падводка), гармонія. Фактура як стылявая прыкмета песні. Асноўныя прынцыпы фактурнай арганізацыі традыцыйных песень. Тыпы народнапесеннай фактуры: меладычная (манадычная і поліфанічная), унісонна-гетэрафонныя спевы, бурдонныя формы шматгалосся, шматгалосыя спевы з падводкай, гамафонна-гарманічная фактура. Несінхронныя формы шматгалосся (антыфоннае выкананне песень, шматгалоссе беларускай “бараны”). Віды народнапесеннай фактуры: полірытмія, поліметрыя. Характарыстыка элементаў фактуры. Мелодыя як галоўны элемент фактуры народнай песні. Прыёмы выкладання мелодыі ў народнай песні: аднагалоссе, дыяфонія, падваенні. Падгалосак імітатыўны і кантрапунктуючы. Псіхалагічныя аспекты фарміравання народнага ансамбля.

Тэма 15. Жанрава-стылявыя асаблівасці народнай песні

Жанры беларускай народнай песні. Жанравая дыферэнцыяцыя песень па функцыі, змесце і паэтыцы. Гендарныя і ўзроставыя характарыстыкі жанру. Стылявыя асаблівасці народнай песні. Стылявое дзяленне на галасавыя функцыі. Ладагарманічная структура песні ў святле яе стылявой прыналежнасці. Стылявая прыналежнасць музычных прыёмаў выканаўцаў. Стылявое дзяленне па гаворках. Форма выканання народнай песні (індывідуальная, калектыўная).

Тэма 16. Паэтыка беларускага песеннага фальклору

Народнапесенная паэзія. Адрозненне паэзіі ад прозы. Верш як паэтычная адзінка. Народнапесенны верш. Чысты верш. Музычная строфіка. Вершаваны радок.

Тыпы і формы вершаскладання. Тыпы верша ў фальклоры і ў тэорыі літаратуры. Меладычная, квантытатыўная, квалітатыўная формы вершаскладання. Стапа.

Тры тыпы народнага вершаскладання. Сілабічны або цэзурны верш. Складовая група. Падсумаванне складовай групы. Семантыка складовай групы. Цэзура і яе пазначэнне ў паэтычным тэксце. Роўнаскладовы верш і верш рознага складовага аб'ёму. Часавік.

Танічны або акцэнтны верш. Рытмічная адзінка (сегмент) у танічным вершы. Структура танічнага верша (пачатковы сегмент; сярэдзінны сегмент; заключны сегмент). Віды акцэнтнага (танічнага) народнага верша: двухударны з дактылічнай формулай заканчэння; двухударны з харэічнай формулай заканчэння.

Сілаба-танічны (стопны) народны верш і яго ўвасабленне. Наяўнасць стапы, рыфмаванасці і цэзуры як прыкмета народнага сілаба-танічнага верша.

Родавыя і жанравыя асаблівасці паэтычнага тэксту. Роды і жанры ў народнапесенным вершы. Эпас. Эпічныя жанры. Лірыка. Лірычныя жанры. Ліра-эпічныя жанры ў фальклоры. Жанравае дзяленне народных песень.

Сюжэт і кампазіцыйная структура верша. Тыповы сюжэт. Асноўныя кампазіцыйныя прыёмы (апавяданне, апісанне, паступеннае звужэнне вобразаў) і інш.

Сродкі мастацкай выразнасці ў фальклоры. Алегорыя. Сімволіка народнай песні. Тропіка ў народнапесенным вершы: метафара, метанімія, сінекдаха, эпітэт, гіпербала, літота, іронія.

Суадносіны: паэтычная страфа і меластрада. Музыкальная страфа і куплет. Куплетная і куплетна-варыяцыйная формы. Формула верша. Формула напева. Суадносіны формулы верша з формулай напева.

Рытмаскладовая формула верша. Азначэнне рытмаскладовай формулы верша. Прынцыпы і правілы, неабходныя для складання рытмаскладовай формулы верша.

Дыялектныя асаблівасці паэтычнага тэксту. Асаблівасці дыялекту ў народнапесенным вершы. Дзяленне мовы на прыслоўі і гаворкі. Гаворка і манера спеву выканаўцы. Дыялектныя словы. Дыялектныя формы слоў. Лексічныя і асноўныя фанетычныя асаблівасці мясцовага дыялекту.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Алексеев, Э.Е.* Нотная запись народной музыки: теория и практика / Э.Е.Алексеев. – М.: Сов. композитор, 1990. – 168 с.
2. *Алпатова, А.С.* Размышления о традиционных и современных способах фиксации архаического музыкального материала / А.С.Алпатова // Музыка народов мира: проблемы изучения. – Вып. 1. – М.: Московская консерватория, 2008. – С. 80–89.
3. *Варфаламеева, Т.Б.* Песні Беларускага Панямоння / Т.Б.Варфаламеева. – Мінск: Беларус. навука, 1998. – С. 3–27.
4. *Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии.* – Минск: Навука і тэхніка, 1993. – 478.
5. *Елатов, В.И.* Ладовые основы белорусской народной музыки / В.И.Елатов. – Минск: Наука и техника, 1964. – С. 11–207.
6. *Елатов, В.И.* Мелодические основы белорусской народной музыки / В.И.Елатов. – Минск: Наука и техника, 1970. – 144 с.
7. *Елатов, В.И.* Ритмические основы белорусской народной музыки / В.И.Елатов. – Минск: Наука и техника, 1966. – С. 15–48.
8. *Квитка, К.* О постановке тактовой черты // К.Квитка: избр. тр.: в 2 т. – М.: Сов. композитор, 1973. – Т. 2. – С. 40–46.
9. *Квитка, К.* Этнографическое распространение пентатоники в СССР // К.Квитка: избр. тр.: в 2 т. – М.: Сов. композитор, 1973. – Т. 2. – С. 47–64.
10. *Мажэйка, З.Я.* Каляндарна-песенная культура Беларусі / З.Я.Мажэйка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – С. 71–118.
11. *Мажэйка, З.Я.* Песні Беларускага Паазер'я / З.Я.Мажэйка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1981. – С. 3–29.
12. *Мажэйка, З.Я.* Песні Беларускага Падняпроўя / З.Я.Мажэйка, Т.Б.Варфаламеева. – Мінск: Беларус. навука, 1999. – С. 3–35.
13. *Мазепус, В.В.* Артикуляционная классификация и принципы нотации тембров музыкального фольклора / В.В.Мазепус // Фольклор. Комплексная текстология. – М.: Наследие, 1998. – С. 24–51.

14. *Можейко, З.Я.* Песни Белорусского Полесья / З.Я.Можейко. – М.: Сов. композитор, 1984. – Вып. 2. – С. 3–12.

15. *Можейко, З.Я.* Песни Белорусского Полесья / З.Я.Можейко. – М.: Сов. композитор, 1983. – Вып. 1. – С. 5–18.

16. *Тавлай, Г. В.* Белорусское купалле / Г.В.Тавлай. – Минск: Наука и техника, 1986. – С. 7–127.

17. *Тавлай, Г.В.* Орнаментальное пение в стилистике белорусской сольной обрядовой песни / Г.В.Тавлай // Аўтэнтчныя фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання: зб. навук. прац удзельнікаў IV Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск: БДУКМ, 2010. – С. 18–24.

18. *Эвальд, З.В.* Песни Белорусского Полесья / З.В.Эвальд. – М.: Сов. композитор, 1979. – С. 6–43.

Дадатковая

1. *Алексеев, Э.* Раннефольклорное интонирование: звуковысотный аспект / Э.Алексеев. – М.: Сов. композитор, 1986. – 238 с.

2. *Алексеев, Э.* Проблемы формирования лада / Э.Алексеев. – М.: Музыка, 1976. – С. 6–65.

3. *Асафьев, Б.* Музыкальная форма как процесс: в 2 кн. / Б.Асафьев. – Л.: Музыка, 1971. – С. 43–77.

4. *Банин, А.А.* Ладозвукорядный аспект историко-стадиальной концепции П.П.Сокальского и его новая трактовка / А.А.Банин // Музыкальная фольклористика: проблемы истории и методологии. – М.: Гос. республиканский центр русского фольклора, 1990. – С. 61–76.

5. *Банин, А.А.* Методология лингвомузыкального анализа музыки устных традиций / А.А.Банин // Первый всероссийский конгресс фольклористов: сб. докладов. Том 1. – М.: Изд-во “Государственный республиканский центр русского фольклора”, 2005. – С. 385–406.

6. *Банин, А.А.* Слово и напев. Проблемы аналитической текстологии / А.А.Банин // Фольклор. Образ и поэтическое слово в контексте / отв. ред. В.М.Гацак. – М.: Наука, 1984. – С. 170–202.

7. *Банин, А.А.* Об одном аналитическом методе музыкальной фольклористики / А.А.Банин // Музыкальная фольклористика / ред.-сост. А.А.Банин. – М.: Сов. композитор, 1978. – Вып. 2. – С. 117–157.

8. *Банин, А.А.* О принципах моделирования обобщенного слогоритма. Вопросы методики и методологии / А.А.Банин // Памяти К.В.Квитки: сб. ст. / ред.-сост. А.А.Банин. – М.: Сов. композитор, 1983. – С. 165–179.

9. *Белорусская этномузыкалогия. Очерки истории (XIX–XX вв.)* / под ред. докт. искусствоведения Зинаиды Можейко. – Минск: Тэхналогія, 1997. – 254 с.

10. *Елатов, В.И.* Ритмика русских народных песен: учеб. пособие по курсу “Народное музыкальное творчество” / В.И.Елатов. – М.: Изд-во МГУК, 1993. – С. 5–47.

11. *Ефименкова, Б.* Ритм в произведениях русского вокального фольклора / Б.Ефименкова. – М.: Композитор, 2001. – 256 с.

12. *Мацневский, И.В.* Народная инструментальная музыка как феномен культуры / И.В.Мацневский. – Алматы, 2007. – С. 275–291.

13. *Мухарынская, Л.С.* Беларуская народная музычная творчасць / Л.С.Мухарынская, Т.С.Якіменка. – Мінск: Выш. шк., 1993. – 343 с.

Дыскаграфія

1. *Этнаграфічны ансамбль вёскі Ананчыцы Салігорскага раёна Мінскай вобласці. Беларускія народныя песні.* – Л.: Мелодія, 1982.

2. *Календарныя песні Беларускага Полесья.* – Л.: Мелодія, 1983.

3. *Беларускія песенны фальклор. Паўночна-Усходняя зона.* – Л.: Мелодія, 1986.

4. *Традыцыйныя песні Полесья.* – Л.: Мелодія, 1989.

5. *Традыцыйнае искусство Поозер'я. Обрядовая музыка.* – Л.: Мелодія, 1989.

6. *Беларускі музычны фальклор.* – Л.: Мелодія, 1990.

7. *Традыцыйнае искусство Поозер'я. Вечеріночная музыка.* – Л.: Мелодія, 1989.

8. *Musics and musician of the world. Byelorussia. Musical folklore of the Byelorussian Polessye.* – AUVIDIS/ – HSMSD/UNESCO, 1988.

9. *Вясковая лірыка.* – Мінск: Новая музыкальная кампанія, 2008.

10. *Каляды. Рождество. Шчодрэц.* – Christmas Songs. Authentic Musik from Belarus. – Мінск: ПанРекордз, 1999.

Крытэрыі адзнакі вынікаў навучальнай дзейнасці

Балы, паказчыкі адзнакі

1 (адзін) – адсутнасць назаплення ведаў і кампетэнтнасці ў рамках адукацыйнага стандарту, адмова ад выканання расшыфроўкі беларускіх народных песень.

2 (два) – фрагментарныя веды ў галіне расшыфроўкі беларускіх народных песень; веды асобных літаратурных крыніц, рэкамендаваных навучальнай праграмай дысцыпліны; няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію, наяўнасць у адказе грубых і лагічных памылак; пасіўнасць на індывідуальных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў па расшыфроўцы беларускіх народных песень.

3 (тры) – недастаткова поўны аб'ём ведаў у галіне расшыфроўкі беларускіх народных песень; веды часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне этнамузыказнаўчай тэрміналогіі, выкананне экзаменацыйнага задання з істотнымі і лагічнымі памылкамі; слабае валоданне інструментарыем расшыфроўкі беларускіх народных песень, некампетэнтнасць у вызначэнні жанравых асаблівасцей беларускіх народных песень; няўменне карыстацца асноўнымі метадамі і прыёмамі расшыфроўкі, пасіўнасць на індывідуальных практычных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання практычных заданняў па расшыфроўцы.

4 (чатыры) – дастатковы аб'ём ведаў у рамках вучэбнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне пад кіраўніцтвам выкладчыка вырашаць стандартныя задачы па расшыфроўцы; дапушчальны ўзровень культуры выканання заданняў па расшыфроўцы.

5 (пяць) – дастатковыя веды ў аб'ёме навучальнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне выкарыстоўваць яго ў рашэнні навучальных і прафесійных задач; здольнасць самастойна ўжываць тыпавыя рашэнні ў рамках навучальнай праграмы; засваенне асноўнай літаратуры, рэка-

мендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; самастойная праца на індывідуальных занятках, дастатковы ўзровень культуры выканання заданняў па расшыфроўцы беларускіх народных песень.

6 (шэсць) – досыць поўныя і сістэматызаваныя веды ў аб’ёме вучэбнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; выкарыстанне неабходнай навуковай тэрміналогіі, пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні; валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне выкарыстоўваць яго ў рашэнні навучальных і прафесійных задач; здольнасць самастойна ўжываць тыпавыя рашэнні ў рамках навучальнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна; актыўная самастойная праца на індывідуальных занятках; досыць высокі ўзровень культуры выканання заданняў па расшыфроўцы.

7 (сем) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках навучальнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні па аналізе музычна-паэтычных тэкстаў; валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні прафесійных задач; вольнае валоданне тыпавымі рашэннямі ў рамках навучальнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную адзнаку; самастойная праца на індывідуальных занятках, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

8 (восем) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх пастаўленых пытаннях у аб’ёме навучальнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы і абагульненні; валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны (у тым ліку

тэхнікай інфармацыйных тэхналогій), уменне выкарыстоўваць яе ў пастаноўцы і рашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна вырашаць складаныя праблемы ў рамках навучальнай праграмы; засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай па дысцыпліне; уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную адзнаку; актыўная сістэматычная самастойная праца, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

9 (дзевяць) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках навучальнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні; валоданне інструментарыем навучальнай дысцыпліны, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні навуковых і прафесійных задач; здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя задачы па расшыфроўцы ў нестандартных сітуацыях у рамках навучальнай праграмы; поўнае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай навучальнай праграмай дысцыпліны; уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную адзнаку; сістэматычная, актыўная творчая праца на індывідуальных занятках, высокі ўзровень культуры выканання заданняў па расшыфроўцы.

10 (дзесяць) – сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па ўсіх частках вучэбнай праграмы па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень”, а таксама па асноўных тэарэтычных і практычных пытаннях, якія выходзяць за яе межы; дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), пісьменны, лагічна правільны адказ на пытанні; бездакорнае валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, уменне эфектыўна выкарыстоўваць яго ў пастаноўцы і рашэнні навуковых і прафесійных задач; выяўленая здольнасць самастойна і творча вырашаць складаныя праблемы ў нестандартных сітуацыях; поўнае валоданне інфармацыяй з асноўных і дадатковых крыніц па вучэбнай дысцыпліне; уменне вольна арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і кірунках, па якіх вывучаецца дысцыпліна, і даваць ім аналітычную адзнаку, выкарыстоўваць навуковыя дасягненні

іншых дысцыплін; творчая самастойная праца на індывідуальных занятках, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

Дыягностыка кампетэнцыі студэнта

Для кантролю якасці засваення вучэбнага матэрыялу, набыцця неабходных навыкаў па дысцыпліне “Расшыфроўка беларускіх народных песень” выкарыстоўваюцца наступныя сродкі дыягностыкі:

- заданні па расшыфроўцы беларускіх народных песень;
- пісьмовыя кантрольныя працы;
- пісьмовы іспыт;
- пісьмовы комплексны музычны і літаратурны аналіз тэксту аднаго з узораў беларускай народнапесеннай творчасці ранняга гісторыка-стылявога пласта (каляндарна-абрадавая песня, сямейна-абрадавая песня);
- пісьмовы комплексны музычны і літаратурны аналіз тэксту аднаго з узораў беларускай народнапесеннай творчасці позняга гісторыка-стылявога пласта (пазаабрадавая лірычная песня).

Гласарый

Басуючы, тоўсты голас – ансамблевая партыя, якая з’яўляецца асноўнай выканальніцкай партыяй.

Голас – 1) гукавышыннае – сукупнасць усіх версій аднаго напеву (песні “ўсе на адзін голас спяваюцца”); 2) фактурнае – усвядомленая выканаўцам асобная ансамблевая партыя (“басуючы голас”, “тонкі голас”).

Політэкставасць напеву – магчымасць выконваць адзін напеў з некалькімі паэтычнымі тэкстамі.

Амбітус – агульны гукавы аб’ём напеву, яго дыяпазон.

Амфібрахій – трохскладовая стапа з метрычнай формулай - / - .

Анапест – трохскладовая стапа з метрычнай формулай - - / .

Ангемітоніка – гукарад, які не ўтрымоўвае паўтонаў. Разнавіднасці ангемітонікі: трыхорд у кварце (3 ступені), тэтрахорд у квінце (4 ступені) і пентатоніка (5 ступеней); целатоніка – гукарад, гукі якога размешчаны па тонах.

Антыфонны спеў (грэч. antiphonos – які гучыць у адказ, што паўтарае) – у музычным фальклоры спосаб спеву, калі дзве групы выканаўцаў уступаюць па чарзе, змяняючы адзін аднаго.

Апорная ступень – гл. Ладавая апора.

Архетып (ад грэч. archetypos – правобраз) – у фалькларыстыцы – уяўленне аб праформе, прататыпе, першасным матыве, сюжэце; тэарэтычна верагодная форма.

Арэал (лац. area – пляц, прастора) – вобласць распаўсюджвання, географія якой-небудзь з’явы. Арэальны падыход – адзін з асноўных метадаў у фалькларыстыцы, уключае картаграфаванне меж арэалаў з мэтай іх наступнага параўнання.

Аўтэнтычны (грэч. authentikas – сапраўдны) – які цалкам адпавядае арыгіналу, сапраўдны (напрыклад, аўтэнтычны фальклор).

Бурдон (фр. bourdon – густы бас) – вытрыманы на адной вышыні элемент музычнай фактуры (вакальнай і інструментальнай).

Варыятыўнасць (лац. variantis – зменлівы) – розныя формы аднаго і таго ж зместу.

Верш (лац. versus – тое, што ўвесь час паўтараецца) – у музычным фальклоры адзінка вымярэння песеннага паэтычнага тэксту, якая складаецца са складовых груп (гл. Сілабічны

верш), сегментаў (гл. Танічны верш), стоп (гл. Сілаба-танічны верш); радок песеннага тэксту.

Гетэрафонія (грэч. heteros – іншы і phone – гук) – асноўны від аднагалосся ў традыцыйных напевах усходніх славян – спеў ва ўнісон з кароткачасовым расслаеннем меладычнай лініі (звычайна на пазіцыяна слабым часе). Гетэрафонія манадыйнага тыпу – тып фактуры, уласцівы беларускай песеннай традыцыі.

Дактыль – трохскладовая стапа з метрычнай формулай / - - .

Дыяпазон – гукавы аб’ём голасу ці музычнага інструмента (гл. Амбітус).

Дыятоніка (грэч. dia – праз, уздоўж і tonos – тон, г.зн. ідучая па тонах) – сямігукавая сістэма, усе гукі якой могуць быць размешчаны па квінтах раўнамерна-тэмпераванага ладу (z-g-d-a-e-b4).

Жанр (фр. genre – род, выгляд) – узаемасувязь твора з жыццёвым прызначэннем – функцыяй (прыкладной, эстэтычнай і інш.), спосабам і ўмовам і выканання, а таксама асаблівасцямі ўтрымання і формы, якая склалася гістарычна.

Ікт – націск; моцны, націскны склад паэтычнага тэксту.

Інварыянт – глыбінная структура, базавая мадэль, г.зн. тое, што з’яўляецца агульным, нязменным для ўсіх варыянтаў чаго-небудзь.

Кампазіцыйныя адзінкі – элементы паэтычнага тэксту, якія ўтвараюць адну песенную страфу. Гэты параметр адлюстроўвае кампазіцыю (форму) страфы і пазначаецца абрэвіатурай КА.

Кампазіцыя – 1) К. ладавая (гл. Ладавая кампазіцыя); 2) К. страфы – арганізацыя паэтычнага тэксту страфы, тое ж, што і форма страфы; 3) К. сюжэтная – дзяленне ўсяго твора на буйныя часткі (напрыклад, запеў, зачын, кульмінацыя, “тыповыя месцы” і т.п.).

Лад – 1) акад. музыказн. – сістэма функцыянальна злучаных паміж сабой гукаў; 2) этнамуз. – у традыцыйнай музычнай культуры – адна з глыбінных структур музычна-паэтычнага тэксту, катэгорыя музычнага мыслення. Л. у народнай песні выяўляецца як сума заканамернасцей усіх кампанентаў песні: гукавышыннасці, музычнай рытмікі і рытмікі паэтычнай і ўяўляе сабою сістэму рэгулярна расстаўленых кропак

апоры, свайго роду, рытмамеладычны “каркас” песні (гл. Ладавая кампазіцыя, Ладавая апора).

Ладавая кампазіцыя – размяшчэнне ладавых апор па вышыні ў межах адной песеннай страфы.

Ладавая апора – кропка скрыжавання ўсіх трох асноўных кампанентаў песні: паэтычнага тэксту, музычнай рытмікі і гукавышыннай арганізацыі. Сістэма ЛА песеннай страфы ўтвораецца ладаваю кампазіцыяю.

Мадэляванне – асноўны даследчы метада структурнай тыпалогіі, які складаецца ў параўнальным вывучэнні версій якога-небудзь аб’екта (абрад, рытміка, паэтычны тэкст, гукавышынасць, харэаграфія і да т.п.) і выяўленні ў ім інварыянта – устойлівай, нязменнай мадэлі.

Мелізматыка (грэч. *melisma* – песня, мелодыя) – меладычныя ўпрыгожванні ў вакальнай і інструментальнай музыцы (фаршлаг, пошчак, мардэнт і інш.).

Модус (лац. *modus* – мера, спосаб) – 1) у шырокім сэнсе М. – устойлівы спосаб арганізацыі чаго-небудзь – прасторы, мыслення; 2) модусная рытміка – рытміка стопная, заснаваная на паўторы вызначанага рытмічнага малюнка.

Манадыйнасць гетэрафонная, ці гетэрафонія манадыйнага тыпу – аднагалосая фактура, якая дапускае эпізадычныя “расслаенні” асноўнай меладычнай лініі.

Музычная дыялекталогія – адзел этнамузыкалогіі, які вывучае лакальныя разнавіднасці традыцыйнай музычнай мовы.

Падводка – голас, вынесены ў верхні рэгістр і арыентаваны на асноўную выканальніцкую партыю. Асноўнымі інтэрваламі паміж партыямі выступаюць тэрцыі і сексты (радзей квінты). Грані формы заўсёды аформлены разыходжаннем галасоў у актаву. Дадзены стыль спеву ўласцівы галоўным чынам лірычным песням усходніх славян.

Партыя галасавая – гл. Голас.

Пеон – чатырохскладовая стапа, у залежнасці ад націскнога склада ў ёй адрозніваюць 1-ы пеон (/ - - -), 2-і пеон (- / - -), 3-і пеон (- - / -) і 4-ы пеон (- - - /). У народнай песеннасці найчасцей ужываецца 3-і пеон.

Раўнамерна-тэмпэраваны лад (лац. *temperatio* – правільныя суадносіны, суразмернасць) – лад з роўнымі інтэрвальнымі суадносінамі паміж гукамі.

Рытм верша – сістэма рэгулярных паўтораў элементаў славесна-гукавога матэрыялу (гукаў, складоў, стоп, слоў, фраз, строф), якія ў будове паэтычнага тэксту маюць арганізуючую ролю.

Рэфрэн – лексічная канструкцыя, якая нязменна паўтараецца са страфы ў страфу. Рэфрэн можа быць выяўлены славесным радам (семантычным), а можа спявацца на нейтральныя склады (“люлі”, ці “ой, лёлі”, “лалым”, г.зн. асемантычным).

Сегмент (лац. *segmentum* – адрэзак) – асноўная будаўнічая адзінка танічнага верша, межамі якой выступаюць націскі.

Сілаба-танічны тып вершаскладання, сілаба-танічны верш – спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту, які сумяшчае рысы сілабічнага верша (наяўнасць цэзуры) і літаратурнага верша (стопная арганізацыя, рыфма).

Сілабічны тып вершаскладання, сілабічны верш (грэч. *syllabe* – склад) – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі тэксту, заснаваны на прынцыпе складання, падсумаванні складовых груп, падзеленых цэзурай; тое ж, што і цэзурны верш.

Сінкрэтызм (грэч. *synkretismos* – злучэнне) – першапачатковая злучнасць, якая характарызуе архаічны стан чаго-небудзь; найважная рыса фальклору.

Сістэмы злічэння: двайковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 2:1 (доўгі – θ : кароткі – ϵ) і трайковая – з суадносінамі даўжыні/сцісласці ў прапорцыі 3:1 (доўгі – θ : і кароткі – ϵ і θ).

Складовая група – слова ці група граматычна злучаных паміж сабой слоў – асноўная будаўнічая адзінка сілабічнага верша; валодае сэнсавай і сінтаксічнай самастойнасцю.

Стапа – рэгулярна паўтаральная група складоў, падпарадкаваная аднаму націску. С. – элементарная адзінка літаратурнага і народнага сілаба-танічнага верша.

Структурная тыпалогія – кірунак у навуцы (лінгвістыцы, этналінгвістыцы, этнамузыкалогіі і інш.), для якога характэрны сістэмны падыход да аб’екта, які вывучаецца, выяўленне ў ім утоеных глыбінных мадэляў і іх наступная класіфікацыя.

Танічны тып вершаскладання, танічны верш – у народнай песеннай паэзіі спосаб арганізацыі паэтычнага тэксту пры дапамозе націскаў – акцэнтаў (інакш – акцэнтны верш).

Умоўныя абзначэнні – графічныя знакі для абзначэння тэсітурных, гукавышынных, рытмічных і тэмпавых асаблівасцей фалькларыстычнай натацыі.

Флуктуацыя строю (англ. fluctuation – ваганне, няўстойлівасць) – спецыфічная рыса вакальнага ладу традыцыйных песень, якая складаецца ў яго патэнцыяльнай здольнасці да паступовай змены вышыні (як правіла, у бок падвышэння).

Харэй – двухскладовая стапа з метрычнай формулай / – .

Цэзурны верш – гл. Сілабічны верш.

Цэзура – мяжа паміж складовымі групамі сілабічнага верша; у запісах тэкстаў яна фігуруе ў выглядзе падзяляльнай рысы /, у запісах формулы верша яна фіксуецца знакам +.

Часавік – верш са зменлівай з радка ў радок колькасцю складоў, рытміка якога падпарадкавана музычна-часовай арганізацыі напева.

Шматгалоссе – складовы тып фактуры, кожная выканальніцкая партыя якога (“голос”) валодае ў напева структурнай самастойнасцю.

Ямб – двухскладовая стапа з метрычнай формулай - / .

РЕПОЗИТОРИЙ БГУДУ

Вучэбнае выданне

РАСШЫФРОЎКА БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ПЕСЕНЬ

*Тыпавая вучэбная праграма
для вышэйшых навучальных устаноў
па напрамку спецыяльнасці 1-16 0110- 02 Спевы (народныя)*

Карэктар В.Б.Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар А.У.Гіцкая

Падпісана ў друк 2011 г. Фармат 60×84¹/₁₆.
Папера пісчая № 2. Ум. друк. арк. 1,63. Ул.-выд. арк. 1,16.
Тыраж экз. Заказ .

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.
Ліцэнзія № 02330/0003939 ад 19.05.2011 г.

Надрукавана на рызографе
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.